

BUDAPEST
Budapest

1982

8

A mester: Jeszenszky Endre
Kékes István felvételei

DEME TAMÁS

Jazzbalett

2hh
Simmelweis utca 4. A hatalmas kapun tábla: BALETTISKOLA — JAZZBALETT. A sok név között utolsóként meglelem Jeszenszky Endrét is. Ezért a névért jönnek ide a város másik feléből ismerőseim, tanítványaim, hogy ők, a profi képzésből kimaradtak is „igazi táncudást” szerezzenek. Pantomimesek mondták: a mozgástechnikát tőle tanulták. Nála alapoznak az orkesztika nemes és bonyolult mozdulatművészetének legjobbjai. Legtetszősebb testnevelő kollégáim, barátaim is ide jönnek tanulni — edzésképpen.

A táncterembe sötét udvaron, csúf lépcsőházon át lehet bejutni. Magabiztos, megközelíthetetlen, szigorú profi fantomképét képzem el. A jazztánc e „paplacija”, „edzője” talán szóba sem áll majd velem, ha bekopogtatok — gondolom. Igen kellemes csalódás ér: derűs, gyermekien kék szemű embert találok. Egyenes, mint egy angol lord, könnyed és közlékeny, mint egy francia táncos. Fennsőbbség helyett valami kamaszos kíváncsiságot őriz, érzékenységet sugároz. Ez az ember még sírni is tud — gondolom. (Valóban — később mesélte, mennyire sírt Zeffirelli Assisi-filmjén.) Ám, mihelyt elkezdődik az óra, felfedezem benne a szakmai racionalitást, ésszerűséget. Engem zavar a „mester” szó — ahogy őt itt általában nevezik —, de a rezdüléseket is észrehevő, elegáns óravezetés láttán belátom: tényleg mester a maga területén. Ötvenhét éves. Csak 16 évnél idősebbeket tanít. Az ok egyszerű: „Mindig lebeszéltem az ambíciózus anyákat arról, hogy kislányukat idehozzák. Nem tetszik nekem, ha az idő előtt megtanult csipőmozdulatok mindenre kapható pillangót ügyesítenek a fiatalokból.” Szörnyen büszke a jó tanítványaira, akárcsak az órák felszabadult hangulatára. Mégsem bizalmasodik vele senki. Ez lehetetlen. Ő a „Jesza” . . . Rangja van a becenevének, akárcsak a különös műfajnak: jazzbalett.

*

— Kedves Bandi, miben különbözik a te jazzbalett-tanításod a balettintézeti oktatástól?

— Az Állami Balettintézetben az oktatás célja az lenne, hogy olyan táncosokat neveljen az Operaház számára, akik a klasszikus-

romantikus balettrepertoárt és a folklórt egyaránt tudják interpretálni, de eltáncolják a könnyűműfajbeli és a modern táncokat is. Az utóbbiakra szerintem nincs felkészítés, vagy csak hiányos. Az intézethez jött két hónapra egy angol mesternő, aki Martha Graham-technikát tanított . . . Olyan technikát, amelyet hat-nyolc évig kell tanulni. Attól tartok, hogy a két hónap — szenteltvíz a halottnak. A kiváló, nemzetközileg jegyzett néger mester pedig csak két hétig oktatott. *Két hétig!* Ennyi még benyomásnak is kevés, főleg, ha az intézet harmincéves múltját tekintjük.

— A klasszikus balett tanítását a hagyományok túlzott féltése, a klasszikus-romantikus balettrepertoár szinte kizárólagos ápolása jellemzi, az ésszerű, logikus technikai fejlesztéssel szemben. A port de bras-k, a finnyáskodások, a hercegkisasszony migrénje a rózsasziromban, liliumszerű kis kezecskék dominálnak a szinte sportszerűen megszervezett ugró vagy forgó tevékenység ellenében. Hol van a célszerűség? Több anatómiai megalapozott és mechanikailag átgondolt fejlesztésre lenne szükség. Amikor tizenkét évet lenyomtam a tornászoknál, négy évet a műkorcsolyázóknál, meg elkezdtem modern tréninggel foglalkozni, rájöttem, hogy a moderneknek, a tornászoknak meg a sportolóknak van igazuk. A magasugrónál nem azt nézik, hogy van fésülve a frizurája, ha ugrik, hanem hogy hány centit vitt át. A forgásnál ugyanez a helyzet. A forgás mechanika, és nem pukkedlik, pózok és helyeskedések sorozata. Így kezdtem szembekerülni a jelenlegi balett-tanítással.

— Tehát elég nagy az ellentmondás: a táncoktatásra hitelesített intézményben még a jövőző hivatásosok sem igen kapnak modern táncképzést, miközben óriási igény van rá az amatőrök körében. Még szerencse, hogy működnek olyan tanfolyamok, mint a Simmelweis utcai.

— Ez nem tanfolyam. Ez egy munkaközösség balettiskolája, ahol klasszikus balettet is tanítunk, természetesen azon igény és cél nélkül, hogy operai balett-táncosokat neveljünk. Én nem válogathatok a jelentkezők között. Aki ide bejön, mert látta a táblát, vagy éppen hallotta a nevem, azt tanítom. Hogy hány éves, milyen testalkatú, milyen szorgalmas és milyen tehetséges, ezt én nem ve-

hetem tekintetbe. Bejön, beiratkozik, elkezdem tanítani, és ha bírja idegekkel, akkor idejár egy évig, két évig, ameddig akar. A másik probléma az, hogy itt hetenként kétszer van próba. Semmiképp sem tudok a balettintézet heti hatszori, kemény, szisztematikus tanítási módszerével konkurrálni. Ott a válogatott, maximálisan jó körülmények közt tanuló, azonos felkészültségű növendékeket kilenc évfolyamon, kilenc különálló osztályban oktatják. Egy évfolyam egy évig tanul egy anyagot, s együtt megy tovább. Hozzám meg különböző korú, különböző felkészültségű gyerekek járnak. Nem is az a fő szempont, hogy kinek kezdő, haladó vagy magasabb fokú a tudása, hanem hogy például, aki délután jár iskolába, az csak este tud jönni. Akinek pedig otthon kell lennie este, hogy lefektesse a gyereket, eljön a délutáni kezdő órára, hiába felnőtt profi táncos, de akkor tud eljönni . . . Ettől függetlenül eddig 120-nál több hivatásos táncost neveltem, akik közül a kisebb hányad külföldi operáknál táncol, tehát balett-táncos lett, vagy külföldön tanít, jó nevű iskolája van. Magyarországon, akik éjszaka a könnyű műfajban dolgoznak, azok innen mentek. Jöttek ide a balettintézetből is, mert hat év után kiderült, hogy túl alacsonyak, vagy túl magasak, vagy a bokájuk nem bírja a megterhelő spiccelést, ami egy operai táncosnál elengedhetetlen követelmény. Megpróbálnak átállni a modern műfajra. Ezek persze hamarabb tanulnak, mert jól fel vannak készítve, jó az alapjuk.

— Nálunk, ha valaki tehetséges és szerencséje is van, felveszik a balettintézetbe, választhat, hogy klasszikus balettet tanul vagy néptáncot. De ha valaki a jazzbalett iránt érdeklődik, vagy a mozdulatművészet orkesztikai rendszere érdekli — melyet egyedül Mirkovszky Mária néninél tanulhat, aki 86 éves — nos, mit mondanak neki a felvételin a balettiskolában? Legyintenek. Mirkovszky Mária néniire ugyanúgy, mint énrám.

— Akkor a képzés ilyen mértékű elszigeteltsége miatt a hivatásosok is „eretnekké” válnak, kénytelenek külön utakon beszerezni a hiányzó táncismereteket?

— Nagyon vicces dolgot mesélek. Ebbe az iskolába jártak például a Színművészeti Főiskoláról. Ligeti Máriának, a főiskola

BUDAPEST
Budapest

1982

8

Jeszenszky Endre egyik fiatakkori szerepében

balettmesternőjének meg lehetett mondani: Mari néni kérem, mi egy héten kétszer járunk Jeszenszkyhez, mert ez az óraszám, ami a főiskolán van, kevés, és mi szeretnénk fejlődni. Nos, Ligeti Mária udvariasságból vagy meggyőződésből azt mondta, hogy — jól van, fiam, menj. De járnak hozzá az Állami Baletttintézetből is. Mesterek is növendékek is. Egyszer az egyik növendék beszaladt: Jézusmária! A mesternő itt van az öltözőben! Mondtam: — Fiam, ne ijedj meg, a mesternőnek ugyanolyan kínos ez a találkozás, mint neked, tehát ő se fog szólni... Volt olyan végzős növendék, aki rendszeresen járt ide, s bement a baletttintézet akkori megbízott igazgatójához: — Kérem, én tudom, hogy mint balett-táncos nem számítok az élvonalba, meg vagyok róla győződve, hogy az Operaház nem szerződtet, ezért az utolsó évben szeretnék Jeszenszky mesternél jazzt tanulni. Feltehetően a könnyű műfajra fogom magam specializálni, ez az erős oldalam. Épp olyan szorgalmasan fogok klasszikus balettet tanulni, mint eddig, de egy héten kétszer eljárnék jazzórára. — Az igazgató, aki nekem személy szerint nagyon jó barátom, a Művészeti Tanács elé vitte az ügyet. A fiú hetekig járt a válaszáért, végül, amikor már nem lehetett kikerülni a válaszáért, a következőt mondták neki: — Elvileg ugyan helyes az elgondolás. Mivel azonban Magyarországon jazztanítás nincs... ellenezzük. Hát ez a jellemző: amit nem szeretünk, az nincs... Vagy csak én nem vagyok?

— Ha körülnézek itt a teremben, látom kell, hogy van jazztáncoktatás. De látom azt is, hogy nincsenek meg a feltételek. Nincs megfelelő öltöző, s elég hűvös van...

— Ennek ne csinálj reklámot. Egyébként, ha itt maradsz az órán, meglátod, hogy fél óra múlva mindenki izzad. Nemrég volt itt egy tévérendező, az is elszörnyedt: hogy lehet ilyen körülmények közt tanítani? ... Erre a segítőkész elszörnyűködésre is csak azt tudtam mondani, hogy nehogy kikiabálja, mert ha a hivatalos fórum tudomást szerez róla, hogy ez a szegény Jeszenszky mennyi embert tanít ebben a rosszul fűtött teremben, mosdási lehetőség nélkül, csak olyképpen reagálhat: ha nincs jobb terem, ne tanítson... Annak a veszélye, sajnos, nem áll fenn, hogy nekem holnapután adnak egy központi fű-

téses, tusolós, kényelmes iskolát, tekintve, hogy az Állami Baletttintézetnek sem tudnak megfelelő épületet adni, hisz jelenleg is szükségbarakkokban van.

— *Úgy látszik, van ebben valami törvénytörés. Ide éppen a Jókai téri balettkolából jöttem, az orkesztikaóráról. Náluk ugyanez a helyzet, illetve még rosszabb, mert fele ekkora az öltöző, voltaképp egy fogorvos lakásának az előszobája. Nincs annyi pénz a munkaközösségnek, hogy saját számlájára korszerűsítsen?*

— Ennek a társulásnak nem lehet annyi pénze, mert a tandíj — bár a növendékeknek talán soknak tűnik — nem teszi lehetővé. Ebből le kell adni hatvan százalék adót... Igen, progresszív adózás van, és a bruttó bevétel után adózunk. Ha hozzáadod a terembért, fűtést, világítást, a személyzet bérét, az utána fizetett adót és SZTK-t, akkor látod, hatalmas rezsivel dolgozunk... Azt, hogy jól keresek, nem a munkaközösségnek köszönhetem, hanem annak, hogy hatszáz munkát elvállalok. Tehát a borzasztó teherbíráson múlik. Meghogy az iskolában az adminisztrációs és helyi munkákat mind a kollégáim végzik. Nekem azt mondják, hogy te csak taníts! — És én tanítok reggeltől estig. Nincsenek problémáim, hogy ki fog takarítani, hogy be tudjuk-e fizetni az adót. Ott van viszont a feljelentések tömege, meg a tanács ellenőrzések. Volt panasz, hogy „a szeptenitástól leszakad az emelet”. Nem tanítunk szeptenit! Te láttad, hogy a jazz macskapuhaságú sétálás, attól nem szakadhat le a terem! De ha a házban lakó nyugdíjas ügyvédnek egy vállalat felajánl egy összeget, hogy szerezzé meg neki ezt a helyiséget, hát ő kéthetenként ír egy följelentést. Így nálunk ötpercenként vannak ellenőrzések. Azelőtt abba is belekötöttek, ha este tízig dolgoztam... Hogy kilenc után nem szabad a magnót bekapcsolni. — Látod ezt a magnót? Hány magnó és hány rádió szól egy házban este kilenc után! Csak ennek tilos szólni, mert én tanítok ezzel... Nyáron a legmelegebb kánikulában sem szabad nyitott ablaknál tanítani. Nem este! Délben tizenkettőkor vagy délután háromkor. A csendredek miatt. De ha kimész a kapun, szemben van valami diszkóklub. Nyitott ablaknál atomgyűként dübörög. Az nem baj. Azt lehet. Nekünk ilyen kis magnóval és egy szál zongorával sem szabad tanítani nyitott ablak mellett. Egyébként három-négyévenként átfestjük a falakat. Most nyáron fogunk mindent rendbe hozni. De a terem olyan, hogy ezt kiglancolhatod, koszos lovon bársony nyereg. Tusoló sincs, rendes öltöző sincs. Nincs rá hely. A két vécét nem szüntethetem meg, mert ha bejön délután a kollégákhoz harminc kislány — négy-öt évesek — kollektíve járnak pisilni! A két vécé is kevés.

— *Hol van még a tiédhez hasonló jazzbalettkola a városban?*

— Rajtam kívül öten-hatan tanulják ugyanazt az anyagot... Nem tanítják, tanulják, ahogy én is. Hozzám hasonló korú, felkészültségű és ambíciójú kollégák.

— *Azt hittem, nem jól hallom. Hol és kitől tanulják?*

— Minden külföldről jövő tanulási lehetőséget megragadunk. Ilyen sok van, mert külföldre szakadt hazánkfiái-lányai vagy

évekkel ezelőtt kiment növendékeim hazajárnak. Ezeket a kollégákat mi mind megfejtjük. Háromnapos vagy kéthetes sűrített tanfolyamon reggeltől estig csépelnek minket. Mi meg képmagnóra vesszük az egészet. Amennyire lehet, megtanuljuk, amit nem tudunk, azt a képmagnóról visszajátsszuk. Ma már azt csinálom, hogy a leggyorsabban tanuló és legjobb felkészült tanítványaimat magammal viszem, és ez óriási előny, mert tízünk közül mindenki emlékszik valamire pontosan, aztán összerakjuk a mozaikot.

— *Azt a viccet szoktam csinálni, hogy délelőtt elmegyünk valamelyik kollégámnak az órájára, a látottakat délután feldolgozzuk, gyakoroljuk, és másnap délután meghívom a külföldi kollégát: jöjjön el, és nézze meg az órámat. Elájul, mert egy az egyben visszakapja azt, amit leadott. Most például ezzel a néger mesterrel azt csináltuk, hogy mint vendégek, kétszer betolakodtunk a baletttintézet órájára. Nem túl nagy szeretettel fogadtak. Engem ott nem nagyon szeretnek... És mielőtt a mester elutazott, viszontlátta a táncait nálunk! Pedig észre sem vette, hogy benn ültünk.*

— *Rendben van, így tanuljátok. De kik azok, akik tanítják is?*

— Akik ezzel abszolút profi szinten foglalkoznak, azok a következők: Szöllőssy Ági mint koreográfus dolgozik. Illetve balettmesterként működik, de ott nincs igény jazzbalettra. Neki iskolája nincs. Nagyszerű mesternő, az éjszakai élet egyik legtöbbet dolgozó koreográfusa. Ugyanazt az anyagot, amelyet én tanítok, azt ő mint koreográfus felhasználja. A másik Ligeti Mária, aki a Színművészeti Főiskolán tanít balettet és modern táncot. A harmadik Réti Piroska (a Jókai téren tanít), aki jó értelemben mondva: szent, fanatikus örült. Egyazon korosztály tagjai vagyunk, mi öregek. Mint az örültek rángatózunk, és mindent megtanulunk, amit lehet.

— *Akik hiányoznak innen, azok az ifjú titánok. Akik a hasukra ütnek, bízva a fiatal temperamentumukban. Akik a tévében látottakra utánérzéseket koreografálnak. Ám azokon a lehetőségeken, melyek itt Magyarországon föllelhetők, azokon ők nem vesznek részt. Ugyanígy a baletttintézet is rangján alulnak tartja, hogy mástól tanuljon, mint egy hasonrangú külföldi intézmény tanárától. Tehát a Londonból jött Martha Graham-technikás tanárnő, az megfelel nekik komoly dollárért, mert hasonló intézet tanára. A vendégül hívott néger jazzmester is, mert ő a svéd királyi akadémiáról jött. De ugyanakkor hiába jön például Svájcban egy magyar származású asszony, aki az egyik legjobb svájci Martha Graham-tanítvány munkatársa, azt észre sem veszik. Én ettől a svájci nőtől, Anne-Marie Parektől is tanultam. Vele — a személyes rokonszenven kívül — van egy olyan kapcsolatunk is, hogy ő New Yorkban annál a balettmesternél tanult, akitől én kezdtem tanulni, Zsedényi Károlyról van szó. Tehát közös balettmesterünk volt. Amikor ezt fölfedeztük, nagy volt az egymásra borulás, s ezért nekem külön is igyekezett átadni az anyagot. Az ő egyik munkatársa, Vasvári Tilda — szintén magyar nő — egy évben kétszer is hazajön. Valahányszor itt van, tanít nekünk Martha Graham-technikát. Ezt például a baletttintézet nem használja*

föl, mert ő nem New York vagy London valamelyik intézetéből jött, és így akármilyen jó, nem kell. Pedig neki az az előnye is megvan, hogy magyarul tökéletesen elmagyaráz mindent. Márpedig Graham technikáját csak nézve megtanulni nem lehet. Tudni kell, hogy melyik izom mikor honnan hova, mit csinál. Ezt el kell magyarázni, nem elég csak mutatni. Tilda — mint Párek munkatársa — hitelesen, csodálatosan tanítja mindezt, de van két „bűne”: magyar és ingyen adja a tudását. Igen, az itthoni sznobizmusról van szó. Ott voltam az intézetben a hivatalosan Londonból hívott, Grahamet tanító tanárnő óráján, és most a néger mester bemutatóin is. Bent ült a tolmácsnő... Biztosan jól beszélt angolul, ám a szaknyelvet nem tudta. Amikor a néger táncos magyarázta, hogy a csipő itt, a mellkas ott, a váll amott — szóval mindent részletesen elmondott — még hozzátette: other side. Mire a tolmács a harminc mondatból annyit fordított le, hogy — másik oldal... Aztán megint jött egy harmincmondatos magyarázat, az utolsó félszó az volt: change — sorcsere. Mire a tolmács: — A mester most azt mondja, hogy a következő sor jöjjön előbbre. Ezt minden alkalommal lefordította, ezenkívül mást alig. *Zsákcuka ez a tanulási módszer.* És akkor a Martha Graham-technika elsajátítása még csak nem is jazztanulás. Az az úgynevezett modern tánc, amelyet odakint a klasszikus balettel egyenértékűnek tartanak, sőt, Amerikában ez a klasszikus nemzeti balett. Mondhatni, az Újvilágnak azt jelenti Martha Graham, mint az öreg Európának a klasszika. Az összes nagy néger jazziskola Grahamig nyúlik vissza. Az afro-amerikai folklórból kialakult jazz a törzsi-rituális zenének, a mozgásnak és az egyházi-szagrális, valamint világi-szórakoztató, ünnepi gesztusoknak az ötvözete. Amikor mindez megérintette az európai civilizációt, a század első felében, rendkívüli népszerűsége tette szert, belenőtt a színházi, hangversenytermi és szórakoztató kultúrába. Nálunk, a reménytelen kezdetek után egy időben csaknem eltűnt, s mintha mostanában megint kezdené visszanyerni rangját. Lehet, hogy új jazz-reneszánsznak vagyunk tanúi?

— *Úgy értem ezt a reneszánszt, hogy egy ideig nem volt szabad, most megint szabad?*

Vagy a megújulásnak talán az is oka lehet, hogy a többi táncműfaj ismét felfedezi magának, szüksége van rá? Ezt segíti a művészeti formák integrációja? Egyre többen vallják: nincs külön balettművészet, külön társastánc, hanem táncművészet van, amelyben ezek egymáshoz kapcsolódnak. És van egy még tágabb kategória: a mozgáskultúra, amely a nem művészeti mozgásformákat is magában foglalja?

— Igen, ezzel egyetértek, létezik ez az integrációra törekvés. Tulajdonképpen a táncművészetben az az ideális, ha a táncos mindazt tudja, amire az emberi fizikum képes. A koreográfusnak teljesen szabadnak kell lennie... Egyszer, a müncheni operánál szem- és fültanúja voltam, amikor egy új műhöz londoni balett-táncost hoztak. Hat fiú hanyatt feküdt, fejfelé középre, föltették a kezüket, és a szólótáncosnak egy szaltóval hanyatt kellett esnie a fiúk tenyerébe. Mire a kitűnő londoni szólótáncos közölte, hogy ő nem artista, hanem balett-táncos, úgyhogy ő nem ugrik szaltót. Mire a koreográfus azt mondta, hogy köszöni szépen, de tévedett a meghívásban, mert neki olyan táncos kell, aki mindent meg tud csinálni, amit az emberi fizikummal csinálni lehet. Tehát egy táncos forogjon a függőleges tengelye körül, mint a klasszikus balettből, de forogjon a vízszintes tengelye körül is, tehát ugorjon szaltót, ha a mű vagy a koreográfus elképzelése éppen ezt kívánja. Az Amerikába emigrált, kitűnően képzett orosz klasszikus táncosok, például Nurejevék, mind táncolnak Martha Graham-koreográfiát is. Minden klasszikusan képzett táncos lelkében él a vágy, hogy megmutassa: más műfajban is tud jól adni. *Valahogy az integrálódás benne van a levegőben.* Martha Graham évekig azt mondta, hogy nincs szükség klasszikusbalett-képzésre. Ma már ő is ott tart, hogy lehetőleg olyanokat vesz föl az iskolájába, akik a klasszikus balettből valamilyen jártasságot szereztek, vagy párhuzamosan tanulnak klasszikus balettet is.

— *A Jeszenszky-féle tanításnak mi az alapja?*

— *Az ésszerűség.* A hagyományokat nem tiszteltem olyan nagyon. Az ésszerűséget és a — most már harminc éves — tapasztalatomat engedtem érvényesülni.

— *Milyennek látod a mozdulatművészet és az orkesztika rendszerét?*

— Nézd, a mozdulatművészetnek annyi alapja van, hogy Martha Graham és a többi modern technika: bizonyos fokig a *mozdulatművészet valamilyen válfajának tekinthető.* Ezt nagyon átgondoltam, ezzel feltétlenül kapcsolatban vagyok.

— *Összefoglaltad-e valaha írásban is tánc-tanítási gondolataidat?*

— Igen. Trebich Jolán évekkel ezelőtt fölkerít, hogy írjak egy balettszakkönyvet a sporttornászok számára. Sok éves vita és vergődés után — miközben teljesen átértékeltem a balett-tanítás korábbi módszereit — rájöttem, hogy a torna és a balett összeegyeztethető... Közösen írtuk ezt a jegyzetet.

— *Mi lett a sorsa, megjelent?*

— A könyv nem jelent meg. Hogy miért? Nyomdai kapacitáshiánnyal és túlméretezettséggel indokolták. Túl drága lett volna ahhoz, hogy a kis létszámú Állam Artistakép-

Máshová nem merem ajánlani, mert az Állami Balettintézet kitérne a hitéből, látván, hogy még le is merem írni „tévitanimat”.

— *Tehát a könyv nem jelent meg, egy hiánypótló szellemi termék kiadásra vár. Ismerős probléma ez számomra, hisz így van ez Dienes Valéria és mások táncművészeti tanácsaival s több pedagógiai kísérlet dokumentumaival is. Tanítványaid közül sokan tanítanak — iskolában, pedagógusként. Kik a legjobbak, mennyire ismered az ő munkásságukat?*

— Sok tehetséges tanítványom van. A mostaniak közül kiváló előadóművész Frenák Pál, Borger Gyuszi. A pedagógusok között nagyszerű Zákány Magdi, Bognár Anikó — ők, azt hiszem, mindent tudnak. Mások is meghívnak órákra. De furcsa módon úgy érzem, félve teszik. Itt, az iskolában nagyon közvetlen a hangulat. Egészen megfiatalítanak, pajtásként kezelnek, mintha velük egykorú lennék, még szemtelenség is velem, a legfiatalabbak is. Érdekes... ha kimegyek az órájukra — nagyon félnek. Ezek a legjobb tanítványaim, és a legjobban felkészültek is. Enyhén szólva, remeg a hangjuk, amikor elkezdik az órát. Nem tudom, miért félnek, a saját munkájuk bemutatásától... Valamilyen este Kovács Györgyi — aki mellesteg tornász bajnok — itteni impressziók alapján összeállított egy kombinációt, nagyon jó volt. De negyedórás huzavona előzte meg a bemutatót. Holott ő ezt versenyen, külföldön is megcsinálta — de itt a teremben zavarban volt... — Hogy mit fogok szólni! Meg... vannak benne dilettáns elemek, olyan dolgok, amelyeket ő innen vett át! Azt mondtam erre: *gyerekek, amit én itt tanítok, azért tanítom, hogy használjátok.* S ha bárki tanítani kezd, és zenei anyagra vagy tanácsra van szüksége, mindenkinek minden segítséget megadok. Ezt ők igénybe is veszik.

— *Nem beszéltél még a mostanában oly sokat vitatott éjszakai, szórakoztató táncokról. Ez mennyire fontos az életművedben? Egyáltalán, hogy kerültél kapcsolatba vele?*

— A kapcsolat onnan ered, hogy jazzbalettel foglalkozom. Nagyon komolyan veszem ezt a munkát, még akkor is, ha most éppen diszkózenére dolgozunk, mert ezt kívánja az átlagközönség. Én azonban messze túllépek a diszkótánc kívánalmain. A jazztánc vagy a jazzbalett elemeit és igényességét, technikai nehézségét követeltem meg a táncosaimtól, függetlenül attól, hogy éjszakai lokálban táncolják. A diszkó műfajt, mint olyat egy kicsit megcsalom, de hát úgy kell neki, miért nem igényesebb! Sikerül olyan számokat is becsempésznem, mint a klasszikus pas de deux, amelyet a közönség tisztelettel és áhítattal figyel — bár biztos, hogy nem ez a lelkivilága, és amúgy sose ülne be az Operaházba megnézni.

— *Ha most érkezne a felkérés, hogy az életműved pedagógiai hasznosítható tapasztalatait tedd közzé írásban, vállalnád-e?*

— Természetesen. Azokat a tanítványaimat, akik pedagógusnak készülnek, hajszolom, hogy hamar tanuljanak meg tőlem mindent, amit ez alatt a harminc év alatt összeszedtem, mert ha elbahagyom, vagy ha meghalok, akkor sok dolgot előlről kell nekik kezdeni, vagy újra fel kell fedezni.